

Journal of Resistance Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year ۱۱, Number ۲۱, Autumn and Winter ۲۰۱۹-۲۰۲۰

The Study of the Element of Humor in Adolescent's stories of Holy Defense

Ahmad Amiri Khorasani^۱, Hakimeh Mojahedi^۲

Abstract

The Sacred Defense Literature is one of the branches of resistance literature and is affected by the events of the Iran-Iraq war in our contemporary literature. One of its themes is works related to children's and adolescents' literature, written to inform this generation about war and foster values of the Sacred Defense in them. Due to the sensitivity of this age group, quality and tone of the work require more accuracy. One of the best ways of saying the complex issues of war is to put the content in the context of irony. This way can add to the attraction of the matter and acquaint the mind of children with the valuable concepts of war and jihad. Hence, in this paper, we have tried to review humor and its effect on teenagers finding Sacred Defense literature pleasant. For this purpose, the book *Hasti and Qaterchiha Battalion* from the series *Today's adolescent novels* were selected for the study. The two books were named in the first and second category when polling adolescents, and both of them are about the Sacred Defense and are written in a humoristic style. The main aim of this study is to prove that the element of humor has had a favorable effect on the young audience and has attracted the attention and interest of the young to the war literature.

Keywords: Literature, Sacred Defense, Adolescent, Humor.

---

^۱. Professor of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.

^۲. PhD Candidate of Persian Language and Literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran, Email: mojahedi_۱۱@yahoo.com (Corresponding Author)

Date of Submission: ۰۸/۰۲/۲۰۱۹

Date of Acceptance: ۱۶/۰۱/۲۰۱۹

Introduction

One of the best ways to express difficult issues about war is expressing them in a humorous context, by which these contents will be more attractive and acquaint the mind of children and adolescents with concepts of war and Jihad.

Therefore in this study has tried to check the satire in teenager's story and its effect on their appeal to Holy Defense literature.

So the books *Hasti* and *Ghatarchi Battalion of Today's adolescent* novel collection have been selected for this research.

Both these books are written in a humorous manner about Holy Defense and are ranked first and second in order at a survey of adolescents.

Hasti is the story about a teenage girl who lives with her family in Abadan. *Hasti* is more like boys and does not like girls' interests and games. This story goes back to the beginning of the Iran-Iraq war, which caused her and her family to leave their city. She had to get away from the hero of her life, uncle Jamshid, and this distance is the most important trouble for her which finally led her to return to Abadan .

The *novel Ghatarchi Battalion* tells the story of several adolescents who took part in the war and encountered each other for specific reasons to serve in a battalion where they took the job of keeping and training mules. These mules were trained to be able to carry supplies and ammunition for the fighters at heights in difficult situations.

Defa-e Moghaddas literature (Sacred Defense Literature):

This literature is one of the branches of resistance literature that is the souvenir of Iran_Iraq war for our contemporaneous literature and refers to pieces in the form of poetry and prose about war to record the valuable memorabilia.

Children's and adolescent literature:

Children's and adolescents' literature refers to works that are written for children and adolescents in the form of poems and stories in order to educate and train them intellectually.

Humor

There are many opinions and statements in the definition of humor.

۱- Lyrical, moral, and dramatic writings fall into the category of serious literature.

۲- Ironies, writings and jokes fall into the category of non-serious literature. (Halabi, ۱۹۸۶, ۱۷).

This is how the methods of irony satire is expressed in the book of *Humor in Iran and Islamic World* (Tanz va shokhtabi dar Iran va jahan e Eslam).

We will briefly address them: contempt, animal simile, pretending to be stupid, apotheosis, curse, symbol destruction.

In this article by considering all of these methods, the stories will be examined. This examination is accomplished based on each story theme, tone and space which may not be the same.

The examination of satire in *Hasti* and *Ghatarchi Battalion* novels:

The ironies used in them is not a bitter one that is a sweet and delicate humor that make the reader satisfied to read and follow the story.

Hasti

In this story, both ironical situations and verbal humor are seen that are not disgusting, but pleasant.

Ghatarchi Battalion

Each characters in the story have its own slogan with funny and attractive features.

Conclusion

The irony used in this story is a mixture of situational irony and verbal irony. Regarding humorous writing tricks in this story, we can point to using simile, funny events and adventure. The sequence of events and adventures mixed by humor is the way to advance the *Ghatarchi Battalion* novel. The irony in this novel is mostly based on the situational irony.

References [In Persian]:

- Akef, S. (۲۰۰۸). *Soft soils of Koushak, memoirs of martyr Abdolhossein Bronsi*. Tehran: Malek Azam.
- Alavi, S. (۲۰۰۳). *Another reflection on children's and adolescents' literature*. Publisher: Yadevare Ketab.
- Amiri Khorasani, A., & Sedghianzadeh, Gh. (۲۰۱۲). Waiting (for the ۱۲th Imam): A main feature of the concept of resistance, a study of Qeisar Aminpour's and Salman Harati's poetry. *Journal of resistance Literature*, ۳ (۶), ۱- ۲۰.

- Amirian, D. (۲۰۱۱). *Ghataarchi Battalion*. (First ed.). Tehran: Children and Adolescents' Intellectual Development Center Publications.
- Basiri, M. (۲۰۰۸). Posing and explaining some questions on the Fundamentals of resistance literature, Sustainability Letter. In: A. Amiri Khorasani (ed.). *Proceedings of the First Kerman Sustainability Literature Congress*, June ۲۰۰۸, Kerman: Foundation for Preservation of Relics and Publication of Sacred Defense Values.
- Behzadi Andouhjerdi, H. (۱۹۹۹). *Humor and satire in Iran*. (first ed.). Tehran: Saddough Publishing.
- Dehkoda, A. (۱۹۷۳). *Dictionary*. (Vol. ۲۷). Tehran: University of Tehran, Dictionary Organization.
- Fahimi, M. (۲۰۰۳). War land culture and humors. (Fourth ed., Vol. ۳). Tehran: Farhang Gostar Publishing and Soroush Publications.
- Fry, N. (۱۹۸۴). *The educated imagination*. (S. Arbab Shirani, Trans.). Tehran: University Publishing Center.
- Hakimi, M., & Kamus, M. (۲۰۰۳). *Fundamentals of children's and adolescents' literature*. (First ed., Vol. ۲). Tehran: Aaron Publishing.
- Halabi, A. (۱۹۸۶). *Humor and humor writing in Iran and the Islamic world*. (First ed.). Tehran: Behbani Publications.
- Halabi, A. (۱۹۸۶). *Introduction to humor and humor writing in Iran*. (Second ed.). Tehran: Peik Translation and Publishing Institute.
- Hassanzadeh, F. (۲۰۱۰). *The cosmos*. (First ed.). Tehran: Children and Adolescents' Intellectual Development Center Publications.
- Hedayati, F. (۲۰۱۱). *A Study of resistance themes in fictitious literature of children and adolescents of Holy Defense*. (Unpublished master's thesis). Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman.
- Hejazi, B. (۲۰۰۶) *Children's and Adolescents' literature*. (Ninth ed.). Tehran: Roshangaran and Women's Studies Publications.
- Mahmoudi, S. (۲۰۱۳). *Adabestan: Culture of Children's and Adolescents' Literatur*. New Publishing Culture: Asim.
- Qaisari, A. (۲۰۱۱). *Humor and humor in the memories of the Holy Defense*. (Unpublished master's thesis). Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman.
- Qaisari, A., & Sarfi, M. (۲۰۰۹). Humor in the book lovely war. *Journal of Resistance Literature*, ۱ (۱), ۱۲۷-۱۱۳.
- Sadr, R. (۲۰۰۲). *Twenty years with humor*. Tehran: Hermes.

- Safaei, A., & Darvish Alipour Astaneh, L. (۲۰۱۲). A study of humor and comparison methods in the book of war culture. *Journal of Resistance Literature*, ۴ (۷), ۱۳۷-۱۲۱.
- Sangari, M. (۱۹۹۷). Resistance literature of eight Years of Holy Defense. *Journal of Contemporary Literature*, (۱۱،۱۲)، ۶-۷.
- Sangari, M. (۲۰۱۰) *Holy Defense literature, Theoretical topics and brief recognition of literary types*. (First ed.). Tehran: Foundation for Preservation of Relics and Publication of Sacred Defense Values.
- Sarshar (Rahgozar), M. (۲۰۰۲). *On the path of the wind: A study of the fiction of Holy Defense for Children and Adolescents*. (First ed.). Tehran: Payam Azadi.
- Soleimani, M. (۲۰۱۲) *Secrets and tools of satire, writing, editing and translation*. (First ed.). Tehran: Andisheh.
- Soltani, M. (۲۰۰۵). *Patak procurement*. Qom: Majnoon Publishing.
- Tajik, S. (۲۰۰۸). *Lovely war*. Tehran: Surah Mehr publishing.
- Tayyebi, B. (۲۰۱۰). *Mustard eyes (memoirs of Ismail Jamali, the Holy Defense veteran)*. Publisher: Shah Cheragh.
- Yazdi Ruholamini, F. (۲۰۱۳). *A Study of the long stories of children and adolescents of Holy Defense*. (Unpublished master's thesis). Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman.
- Yousefzadeh, A. (۲۰۰۸). *Smile in a cage (memories of an Iranian released captive)*. Publisher: ۴۱st Sarallah Division.

نشریه ادبیات پایداری

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال یازدهم، شماره بیست و یکم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

بررسی عنصر طنز در داستان‌های نوجوان دفاع مقدس

(با تکیه بر دو اثر برگزیده از مجموعه رمان نوجوان امروز)

احمد امیری خراسانی^۱

حکیمه مجاهدی^۲

چکیده

ادبیات دفاع مقدس از زیرشاخه‌های ادبیات مقاومت و متأثر از رخداد جنگ تحمیلی ایران و عراق در ادبیات معاصر ماست. یکی از موضوعات آن، آثار ادبی مربوط به کودک و نوجوان است که برای آگاهی این نسل از جنگ و پرورش ارزش‌های دفاع مقدس در ایشان، به رشته تحریر درمی‌آید. به دلیل حساسیت این رده سنی، کیفیت و لحن این آثار دقت بیشتری می‌طلبد. یکی از بهترین شیوه‌های بیان مسائل سخت جنگی، پیچیدن این مطالب در بافتی از طنز است تا از این راه، هم بر جذابیت موضوع افزوده شود و هم ذهن کودک و نوجوان با مفاهیم ارزشی جنگ و جهاد آشنا گردد؛ از این رو، در این مقاله سعی شده‌است تا با بررسی طنز در داستان نوجوان، اثر آن در استقبال نوجوانان از ادبیات دفاع مقدس مشخص شود. برای این منظور، دو کتاب «هستی» و «گردان قاطرچی‌ها» از مجموعه «رمان نوجوان امروز» برای انجام پژوهش انتخاب شد. این دو کتاب در نظرسنجی از نوجوانان به ترتیب، در رده اول و دوم قرار گرفتند که هر دو با موضوع دفاع مقدس به شیوه طنز نوشته شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: ادبیات، دفاع مقدس، نوجوان، طنز

^۱. استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان.

^۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان. (نویسنده مسئول):

(mojahedi_11@yahoo.com)

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴-۱۰-۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳-۱۱-۱۹

۱- مقدمه

بازتاب هر پدیده اجتماعی-سیاسی را در هر جای دنیا می‌توان در ادبیات دید؛ چون ادبیات از فضای جامعه جدا نیست و پیوند محکمی با وقایع زندگی دارد؛ به عبارت دیگر، ادبیات بهترین بستر برای ثبت تاریخ و حفظ و اشاعه مسائل مهم روز است. در کشور ما هم جنگ ایران و عراق، از امور خطیری است که بازتاب گسترده آن به شکل‌گیری یک نوع ادبی جدید با عنوان ادبیات دفاع مقدس منجر شده و آثار ارزنده فراوانی به گنجینه ادبی ما افزوده است؛ با وجود این، برای کودک و نوجوان امروزی که آن سال‌ها را درک نکرده و با توجه به پیشرفت تکنولوژی، از جنگ سخن گفتن، کاری بس دشوار است. نوجوان امروزی با وجود پیشرفته‌ترین وسایل ارتباط جمعی و در اختیار داشتن سرگرمی‌های به‌روز دنیا، به درک و فهم بسیار بالایی رسیده است و نوشتن برای این مخاطب باهوش، آن هم به قصد ایجاد شور و انگیزه و متعاقباً، آموختن بایدها و نبایدهای زندگی، کار سختی است. آثاری که از جنگ می‌گویند، رنگ حماسی دارند و بیشتر به مسائل جدی و واقعیت‌های جبهه و نبرد می‌پردازند و به همین دلیل ممکن است مخاطب نوجوان را آن‌گونه که باید، جذب نکنند. نوشتن برای کودک و نوجوان، نیاز به آگاهی از شخصیت، طرز تفکر، علایق و نیازهای این رده سنی دارد. با در نظر گرفتن شرایط سنی، نیازها و علاقه‌مندی‌ها و نیز، توجه به موضوع جنگ و دفاع مقدس، نویسنده توانا و چیره‌دست، باید از راهی وارد شود که او را در رسیدن به هدفش (تأثیر در مخاطب و ایجاد انگیزه برای پیگیری اثر) یاری دهد. یکی از این راه‌ها، استفاده از طنز است. بسیاری از بزرگان ما در قالب طنز، دردها، فقدان‌ها، آرمان‌های خویش و جامعه را به تصویر کشیده‌اند. در این مقاله، دو اثر برگزیده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال ۹۱ بررسی می‌شود. این دو رمان با موضوع دفاع مقدس و به صورت طنز برای رده سنی «د» و «ه» نوشته شده است. رمان «هستی» نوشته فرهاد حسن‌زاده و رمان «گردان قاطرچی‌ها» نوشته داوود امیریان که به ترتیب رتبه اول و دوم را از سوی داوران نوجوان کسب کردند: مراسم تجلیل از آثار نویسندگان برگزیده طرح رمان نوجوان امروز به انتخاب اعضای مراکز کانون در استان تهران و رونمایی از تازه‌ترین تولیدات انتشارات کانون پرورش

فکری کودکان و نوجوانان، عصر یکشنبه ۲۱ آبان ۱۳۹۱ در مرکز آفرینش‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان برگزار شد. در این مراسم ... مهدی محمدیان، مسئول برگزاری طرح انتخاب برترین رمان نوجوان، به معرفی فرم داوری این طرح که در اختیار مخاطبان قرار گرفته و همچنین مقایسه آماری آثار برگزیده پرداخت.

در جریان انتخاب نوجوانان به عنوان داور، ۳۳۳ نوجوان انتخاب شدند که ۱۰۰ نفر آنها پسر و ۲۳۳ نفر دختر بودند؛ البته این نوجوانان، مخاطبان عادی کتاب‌های کانون نبودند و اغلب آنها از میان کودکانی که عضو کارگاه‌های ادبی کانون هستند و به تکنیک‌های داستان‌نویسی تسلط دارند، انتخاب شده بودند. این ۳۳۳ نوجوان، ۲۵ جلد از کتاب‌های کانون را خواندند و فرم‌های داوری انتخاب بهترین رمان امروز را پر کردند. کتاب «هستی» اثر فرهاد حسن‌زاده بهترین کتاب از سوی مخاطبان نوجوان انتخاب شد و پس از هستی، کتاب «گردان قاطرچی‌ها»ی داوود امیریان و «توران تور» عباس جهانگیریان مقام دوم و سوم را در جمع بهترین کتاب‌های نوجوانان کسب کردند (برگرفته از سایت خبرگزاری مهر، شناسه خبر: ۱۷۴۱۱۶۵ تاریخ مخابره: یکشنبه ۲۱ آبان ۱۳۹۱ و تی نیوز).

از میان این سه اثر برگزیده، کتاب هستی و گردان قاطرچی‌ها با موضوع دفاع مقدس و به زبان طنز تألیف شدند. (کتاب توران تور، از آن جهت که در موضوع دفاع مقدس نیست، در این مقاله مورد بحث قرار نگرفته است).

رمان هستی، حکایت دختر نوجوانی است که با خانواده‌اش در آبادان زندگی می‌کند. هستی بیشتر شبیه پسران است و از بازی‌ها و علایق دخترانه خوشش نمی‌آید. ماجرا مربوط به آغاز جنگ تحمیلی است که موجب می‌شود هستی با پدر و مادرش، شهر خود را ترک کند. هستی باید از قهرمان زندگی‌اش، دایی جمشید دور شود و این دوری، مهم‌ترین دغدغه اوست که در نهایت، موجب برگشتنش به آبادان و مواجهه با شهری ویران و جمشیدی متفاوت می‌شود. ماجراها و حدیث نفس‌های بسیار جالبی در حین داستان نقل می‌شود. طنز ظریف داستان و مهارت نویسنده و نیز، کاربرد لهجه آبادانی از عواملی است که خواننده را به پیگیری ماجرا ترغیب می‌کند.

رمان گردان قاطرچی‌ها، ماجرای چند نوجوان و جوان است که در جنگ شرکت کردند و هر کدام به دلیلی در نقطه‌ای به هم می‌رسند تا در گردانی خدمت کنند که کارش نگهداری و آموزش قاطرهاست. این قاطرها برای این آموزش می‌بینند که در شرایط سخت جنگی، بتوان با استفاده از آنها برای رزمندگان در ارتفاعات، آذوقه و مهمات برد. در تمام این مراحل از تشکیل گردان و انتخاب اعضا تا آموزش و رسیدن به عملیات، ماجراهای بسیار جالبی رخ می‌دهد که فضایی طنزآمیز و مطلوب برای مخاطب ایجاد می‌کند.

با این مقدمه و ذکر خلاصه‌ای از داستان‌های مزبور، در ادامه به بررسی طنز آنها پرداخته می‌شود.

ادبیات کودک و نوجوان، از این دیدگاه که گامی است در راه پرورش فکری و روحی آنان، حائز اهمیت است و توجه به آثار تولید شده در این زمینه نیز، درخور تأمل هستند. با خواندن داستان‌های مذکور، به خوبی آشکار می‌شود که عامل طنز، مهم‌ترین عامل موفقیت آنها در جذب مخاطب نوجوان است. در این پژوهش، عنصر طنز بررسی می‌شود که این کار از طریق تطبیق آثار با شگردهای طنزنویسی انجام می‌شود.

در میان آثار فراوانی که پیرامون هشت سال دفاع مقدس ما تألیف شده، کارهای زیادی به صورت طنز ارائه شدند که اغلب در قالب خاطره یا خاطره-داستان هستند که می‌توان به کتاب لبخند در قفس (احمد یوسف‌زاده)، جنگ دوست‌داشتنی (سعید تاجیک) و چشم‌های خردلی (بابک طیبی) اشاره کرد. کارهایی هم به صورت پژوهش در زمینه بررسی طنز در ادبیات دفاع مقدس صورت گرفته‌است که از جمله آنها می‌توان به پایان‌نامه «طنز و شوخ‌طبعی در خاطره‌نوشته‌های دفاع مقدس» (عبدالرضا قیصری) اشاره کرد. در زمینه اثر طنز با تکیه بر دو رمان مذکور در این مقاله، پژوهشی یافت نشد.

این تحقیق، در زمینه تلفیق سه مقوله ادبیات دفاع مقدس با ادبیات کودک و نوجوان و طنز بحث می‌کند و اهمیت طنز و به طور کلی ادبیات را در انتقال ارزش‌های دینی و میهنی به نسل‌های بعد نشان می‌دهد که از این دیدگاه برای پژوهشگران علاقه‌مند به هر کدام از این سه مقوله، مفید خواهد بود. از این رهگذر، اهمیت طنز در جلب مخاطب نوجوان

مشخص شده و نیز فهمیده می‌شود که مفاهیم جنگی و کلاً ارزشی را می‌توان از این طریق به خوبی به نوجوان منتقل کرد.

۲- بحث

در این بخش، ابتدا اندکی دربارهٔ مقوله‌های ادبیات دفاع مقدس، ادبیات کودک و نوجوان و طنز بحث می‌شود.

۲-۱- ادبیات دفاع مقدس

ادبیات دفاع مقدس از شاخه‌های ادبیات مقاومت یا پایداری است که ارمغان جنگ ایران و عراق به ادبیات معاصر ماست و به آثاری اطلاق می‌شود که در قالب شعر و نثر با موضوع جنگ به منظور ثبت خاطرات و ارزش‌های دفاع مقدس نگاشته می‌شوند: «ادبیات پایداری، نوعی از ادبیات متعهد و ملتزم است که از طرف مردم و پیشروان فکری جامعه در برابر آنچه حیات معنوی و مادی آنها را تهدید می‌کند، به وجود می‌آید» (بصیری، ۱۳۸۷: ۹۰).

«ادبیات دفاع مقدس به مجموعه آثاری گفته می‌شود که درون‌مایه و موضوع آنها به مسایل هشت‌ساله جنگ و دفاع مقدس و پیامدها و تبعات آن برگردد» (سنگری، ۱۳۷۶: ۶).

۲-۲- ادبیات کودکان و نوجوانان

به آثاری گفته می‌شود که برای کودکان و نوجوانان در قالب شعر و داستان، به منظور تعلیم و پرورش فکری آنان تألیف می‌شوند:

«ادبیات کودکان و نوجوانان به این اعتبار اطلاق می‌شود بر کلیه آثار ذوقی و فکری که متناسب با رشد و روحیهٔ کودکان و نوجوانان در قالب‌های گوناگون داستان، شعر، کتاب‌های علمی ساده، فیلمنامه و نمایشنامه‌های آموزنده برای پرورش ذوق و فکر و توسعهٔ فرهنگ آنان فراهم آمده باشد» (یاحقی، ۱۳۸۵: ۲۹۳).

۲-۳- طنز

در تعریف طنز، نظرات و بیانات زیادی دیده می‌شود؛ از جمله:

«نوشته‌های غنایی، اخلاقی و نمایشنامه‌ای در دسته آثار جدی و نوشته‌های طنز، هجو، هزل، لطیفه، فکاهه، بذله، شوخی و مسخرگی در دسته آثار غیرجدی (هزلیات) جای می‌گیرند» (حلبی، ۱۳۶۴: ۱۷).

«طنز، زهرخندی نفرت‌آمیز است علیه همه عواملان زور و قلدری و بی‌دینی و طرزی است ظریف و هنرمندانه در مبارزه‌های سیاسی و اجتماعی و مقاومتی است شیرین و آگاهانه در جهت حفظ حرمت‌های الهی و ارزش‌های انسانی و اطاعتی» (بهزادی اندوهجردی، ۱۳۷۸: ۲۹).

به طور کلی می‌توان گفت، برخی نویسندگان که طبع بذله‌گویی دارند از این موهبت، یعنی از لحن آمیخته به طنز و مطایبه در خلق آثار و پیشبرد اهداف خود در زمینه ادبیات سود می‌جویند. استفاده از لحن شوخی در برابر لحن جدی، اهداف مختلفی در بر دارد که مهم‌ترین آن، برجسته کردن نقاط ضعف و انتقاد از مسائل مربوط به افراد یا جوامع است. برای استفاده از طنز، روش‌ها و شگردهایی تعیین شده‌است؛ البته می‌توان گفت که مهم‌ترین آنها، مهارت نویسنده یا شاعر در ایجاد فضای طنزآمیز است. در کتاب «طنز و شوخ‌طبعی در ایران و جهان اسلام»، شگردها یا شیوه‌های طنز یا هجونویسی، این‌گونه معرفی شده‌است که اجمالاً به آنها اشاره می‌شود:

تحقیر: کاستن قدر یا بی‌ارزش کردن قربانی خود از طریق بد جلوه‌دادن قد و قامت یا شأن و مقام او (حلبی: ۱۳۷۷: ۵۹).

تشبیه به حیوانات: از روزگار بسیار قدیم، افسانه‌سرایان و داستان‌پردازان اغلب یا شاید همه کشورها برای بیان مقاصد خود از جهان جانوران و حرکات و سکانات آنها سود جسته‌اند. یک علت آن، این بوده‌است که گفتار صریح یا بدگویی یا ریشخند مستقیم بزرگان و فرمانروایان و قربانیان خود را کاری ناممکن می‌دیدند (همان: ۶۳).

قلب اشیا و الفاظ: یکی از برجسته‌ترین ابزارها برای هجاگویی، دگرگون‌ساختن چیزها و واژه‌هاست (همان: ۶۷).

تحامق یا کودن‌نمایی: یکی دیگر از افزارهای برندهٔ هزل‌گویی و هجوسرایی، تحامق یا کودن‌نمایی است. شک نیست که حمق یا کم‌خردی مایهٔ یاوه‌سرایی است؛ اما بیشتر کسانی که به هزل یا هجو پرداخته‌اند، مردمانی ابله و کودن نبوده‌اند. (همان: ۷).

خراب کردن سمبل‌ها: انسان‌ها با «سمبل‌ها» و علائم و نشانه‌ها زندگانی می‌کنند؛ خواه مذهبی باشند، خواه سیاسی. صلیب، هلال، پرچم سهرنگ و یا ستارهٔ سرخ، مظاهر رمزی وحدت گروه‌ها و نمایانگر یا الهام‌بخش فعالیت‌های جماعت‌هاست. هجاگویی که می‌خواهد نشان دهد علامت یا رمزی در مقاصدی غیر عادلانه به کار رفته یا مخصوص چند تن زورگوی مستبد گشته، تظاهر می‌کند که معانی یا مفاهیم باطنی آن رمز را نفهمیده‌است (همان: ۷۶).

ستایش اغراق‌آمیز و نامعقول: زمانی که مدح و ستایش از حد معقول درگذرد و شاعر یا نویسنده برای خشنود کردن ممدوح خود «آسمان» را «به زمین بدوزد» و به اصطلاح دروغ‌های «شاخدار» بگوید، شنونده از شنیدن چنین مدحی احساس خنده می‌کند (همان: ۸۰).

تهکم، نفرین و دشنام: تهکم نوعی از هزل است. فرق میان آن دو این است که ظاهر تهکم جدّ و باطن آن استهزاست (همان: ۸۲).

یک تقسیم‌بندی کلی دیگر عبارت است از طنز موقعیت و طنز عبارت. هر گاه نویسنده از طریق صحنه‌سازی و اعمال و رفتار شخصیت‌ها و ماجراهایی که برایشان رخ می‌دهد، فضای خنده‌داری ایجاد کند، این شیوه، طنز موقعیت است. نویسنده با استفاده از جابه‌جایی شخصیت‌ها و قرار دادن آنها در شرایط و موقعیت نامتناسب زمانی یا مکانی یا تغییر جایگاه آنها، دست به خلق فضایی طنزآمیز می‌زند. در این نوع طنز، ستیز و رویارویی پیش آمده، ایجاد طنز می‌کند و این اتفاق فارغ از عبارات و واژگان می‌افتد (قیصری: ۱۳۸۸: ۱۱۶).

اما هر گاه نویسنده با استفاده از عبارات و امکانات زبانی و مدد از صناعات ادبی چون تشبیه، استعاره، کنایه و ... طنز ایجاد کند، این طنز، طنز کلامی یا عبارت نام می‌گیرد. طنز عبارت بر اساس ظرفیت‌های زبانی ایجاد می‌شود. امکانات و صنایع ادبی همچون جناس،

ایهام، ارسال مثل و بازی‌های زبانی، دستمایه آفرینش طنزهای عبارت قرار می‌گیرند (همان)

با توجه به مجموع تعاریف ذکر شده، شگردهای دکتر حلبی را هم می‌توان در قالب طنز عبارت جای داد. در این مقاله با در نظر گرفتن مجموع این شیوه‌ها، داستان‌های مورد نظر بررسی می‌شود. این بررسی متناسب با فضا، موضوع و لحن هر کدام صورت گرفته و ممکن است به یک شکل نباشد.

۲-۴- بررسی طنز در رمان‌های هستی و گردان قاطرچی‌ها

طنز به کار رفته در رمان‌های «هستی» و «گردان قاطرچی‌ها»، طنزی تلخ و کوبنده نیست؛ بلکه شوخ‌طبعی ظریف و شیرینی است که به دل می‌نشیند و خواننده را از خواندن و دنبال کردن ماجراها خرسند می‌کند. در این قسمت به بررسی این دو رمان با آوردن نمونه‌هایی از هر دو می‌پردازیم و سعی بر این است که شگردها و نکات قابل توجه این دو رمان بازگو شود.

۲-۴-۱- هستی

در این داستان، هم موقعیت‌های طنزآمیز دیده می‌شود و هم طنزهای کلامی گیرایی که زنده نیست و بر عکس دلنشین است. به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۲-۴-۱-۱- شخصیت‌ها

هستی، راوی داستان و دختر نوجوانی اهل آبادان است. پدر، مردی است که دائم در حال سرزنش هستی است و از کارهای عجیب و شیطنت‌های پسرانه او بسیار شاکی است. مادر، زنی مهربان، صبور و نگران است که برادر کوچک هستی، سهراب را باردار است. هستی مادرش را بسیار دوست دارد. خاله نسرین، دختری دانشجو، خوش برخورد و تسلی خاطر هستی است که برایش نقش یک مشاور دوست‌داشتنی را دارد. دایی جمشید، مرد جوانی است که با موتورش در داستان تصویر می‌شود و به نوعی قهرمان زندگی هستی است. بی‌بی، مادر بزرگ که بیشتر از هر چیز نگران پسرش، جمشید است. موسی، یکی از پسران محله و هم‌بازی فوتبال هستی است که فرشته نجات هستی و مادرش هم از زیر آوار است. لیلی، دوست جدید هستی در اردوگاه است. ولی، همسایه جدید در اردوگاه است.

برادر لیلی که در پایان داستان شهید می‌شود و گویا هستی به او تعلق خاطری پیدا کرده‌است.

۲-۴-۱-۲- قلب اشیا و الفاظ

قلب واژگان یا حتی برداشت دیگرگونه از مسایل در این داستان بسیار دیده می‌شود. در همان ابتدای داستان، هستی دست‌شکسته که با پدرش در تاکسی نشسته‌است، می‌بیند که راننده، هم به دسته کلید و هم به آینه ماشینش، عروسک وصل کرده و از این کار خوشش نمی‌آید:

«سر حلقه کلیدهایش هم عروسک کوچولویی تکان‌تکان می‌خورد. چه علاقه‌ای داشت به عروسک!» (حسن زاده، ۱۳۸۹: ۱۳).

راننده تاکسی که مرد میانسالی است، به دسته کلید و آینه‌اش عروسک آویزان کرده‌است؛ در حالی که مسلماً مردان از عروسک استفاده نمی‌کنند.

در جای دیگر، هستی از اینکه راننده به «صدّام حسین» بد و بیراه می‌گوید، ناراحت می‌شود و این نیز در شگرد قلب و عکس جای می‌گیرد:

«نمی‌دانم چرا می‌گفتند صدّام حسین نامرد. صدّام که آدم خوبی بود. هر موقع تلویزیون نشان می‌داد، هر کاری داشتم ول می‌کردم و میخ تلویزیون می‌شدم. خیلی ژینگول بود. همش می‌خندید و به بچه‌ها و زن‌های فقیر سر می‌زد» (همان: ۱۸).

اشاره ظریفِ رطب خوردن در این قسمت:

«جواب بابا توی آستین مامان بود و جواب مامان نوک زبان بابا. بگو مگو برایشان عین خوردن رطب بود. سر هر چیز رطب می‌خوردند.

به قول بابا، قیمت خون پدرش را می‌خواست. قیمت خون پدرش بیست هزار تومان بود و ما نه فقط قیمت خون پدر او، بلکه قیمت خون هیچ پدری را نداشتیم» (همان: ۸۱).

برداشت هستی از کلام پدرش درباره راننده تاکسی که کرایه زیادی برای بردنشان از آبادان می‌خواست.

راننده عرب بین راه که فارسی را درست صحبت نمی‌کند، به پدر هستی می‌گوید: «خودت غلط می‌کنی از ئی راه می‌ری» که منظورش این است که داری از مسیر اشتباه

می‌روی و طنز کلام هستی که از پدرش عصبانی است: «از فارسی حرف‌زدن عرب‌ها خوشم می‌آمد»، انگار دلش می‌خواهد حرف مرد عرب همان توهینِ غلط‌کردن در زبان فارسی به پدرش باشد که با خودخواهی، مسیر اشتباه را برگزیده‌است.

هستی با خاله و مادر خویش بازی دارد که در آن الفاظ و واژگان را وارونه تلفظ می‌کنند:

«این بازی را همیشه می‌کردیم. کلمه‌ها را به هم می‌ریختیم و کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه می‌ساختیم؛ مثلاً به کوله‌پشتی می‌گفتیم: پول کشتی. به پسر خوب می‌گفتیم: سپر بوخ یا برای خوشمزه‌تر شدن: سپر بوق» (همان: ۳۳). در طول داستان از این روند زیاد استفاده می‌شود. یکی از کارهای قابل‌تحسین نویسنده، استفاده از ضرب‌المثل‌های فارسی است. شخصیت اصلی داستان، هستی، برای خود دفتر می‌دارد که ضرب‌المثل‌ها یا اشعاری را که بیشتر از خاله خود می‌شنود، در آن یادداشت می‌کند. در جای‌جای داستان از این ضرب‌المثل‌ها یا اشعار استفاده می‌شود. از آنجا که روند داستان طنز است، در این مورد هم ظرافتی به کار رفته که در عین حال که مخاطب را می‌خنداند، به یادگیری این امثال کمک می‌کند. پدر هستی همیشه ضرب‌المثل‌ها را اشتباه می‌گوید و هستی که اغلب شکل صحیح آنها را بلد است، این نکته را به او تذکر می‌دهد. این روش قلب و عکس کردن امثال در علاقه‌مندی نوجوانان برای آموختن کاربرد خوبی دارد. چند مورد از این ضرب‌المثل‌های وارونه ذکر می‌شود: (تا گوساله آب بشه، دل صاحبش گاو می‌شه. خر بیار، باقلوا بار کن. چرت و پلانگو).

۲-۴-۱-۳- تشبیه

از شگردهای کلامی طنز که در حیطه زبان جای می‌گیرد، می‌توان از تشبیه‌های طنز-آمیز نام برد که در این داستان به کار رفته‌است:

«ظرفیت قابلمه تکمیل شد». تشبیه تا کسی به قابلمه که در زیر آفتاب، بسیار گرم شده بود.

«عینهو جوجه‌ای بود که پرهاش ریخته باشد». تشبیه برای یکی از پسران محل که موهایش

را زده بود.

«به ریش بزی‌اش خیره شدم که عینهو نگه‌ای موکت بود که انگار چسپانده بود روی چانه - اش». تشبیه ریش پزشک به موکت.

«توی خیابان ایستاده بود و روی پا بند نبود. عینهو تخمه بود توی تاوه که می‌خواستند بو دهندش». حالت اضطراب و نگرانی پسر همسایه به تخمه در حال برشته‌شدن تشبیه شده‌است.

«ایستاد و چشم‌هایش از تعجب گشاد شد؛ اندازه دو تا گردوی قهوه‌ای». حالت گردی چشم‌های متعجب و قهوه‌ای‌رنگ به گردوی قهوه‌ای مانند شده‌است و همچنین: «نگاهش گرم بود؛ مثل حلواهایی که بی‌بی می‌پخت»، «کاسه سرمان را مثل هندوانه می‌تراشید» و «ماه، قرص نعنای نصفه بود» هم از همین دست است.

۲-۴-۱-۴- نامگذاری

نام‌ها و القابی که هستی روی افراد می‌گذاشت هم، برای یک نوجوان جالب است؛ مثلاً به راننده تاکسی که بعد از پرسیدن نامش، به او گفته بود: خوشبختم، آقای خوشبختیان و به پزشکی که ریش بزی داشت، دکتر ریش‌بزیان می‌گفت و چون از بحث علمی پزشک با مادرش دربارهٔ بیش‌فعال بودن خودش خوشش نمی‌آمد، آقای ریش‌فعال هم می‌گفت یا برای اینکه بگوید به دستشویی نیاز دارد، از عبارت جیش‌فعال استفاده می‌کرد. جز این موارد، به لقبی که مادر هستی به پدرش داده بود (میرزا غرغرو) و نامی که خاله نسرین روی «ولی» پسر همسایه گذاشته بود (جاسکول) نیز، می‌توان اشاره کرد؛ همچنین پدرش که هستی را این‌گونه خطاب می‌کرد: (ادبار).

۲-۴-۱-۵- ماجراها و حوادث

موقعیت طنزآمیز هم از دیگر شیوه‌های برجستهٔ این رمان است که به چند مورد آن اشاره می‌شود:

توصیف هستی از ظاهر پدرش که اغلب اوقات عینک دودی به چشم داشت: «بابا اوّل سایه‌اش، بعد خودش پیدا شد. با عینک دودی و زیرشلواری راه‌راه ایستاد پشت سر بی‌بی». تصوّر شخصی با عینک آفتابی و زیرشلواری راه‌راه، مخاطب را به خنده می‌اندازد.

صحنه ترکیدن بادکنک و از خواب پریدن و وحشت پدر و پناه بردنش به توالی هم جالب است: «بادکنک با صدای ترسناکی ترکید و چرت بابا را پاره کرد. بابای بیچاره! کاش فقط چرتش پاره شده بود. وحشت زده از خواب پرید و پابره نه دوید و رفت توی توالی. مامان صدایش زد: اوهوی کجا؟ بابا سرش را از لای در بیرون آورد و خواب آلود گفت: زدن. نزدیک بود، نشیدی؟».

در مسیر رفتن به ماهشهر، قسمتی از راه، موتور خراب می‌شود. مردی عرب با وانتش از راه می‌رسد و آنها مابقی راه را با او سیر می‌کنند. هستی و پدرش مجبورند عقب ماشین سوار شوند و در راه با گاو میش ماده‌ای که پشت وانت است، همسفر شوند: «تو این فکرها بودم که صدایی از گاو میش بلند شد و پشت بندش: شلپ پ پ پ! تپاله‌ای به آن بزرگی ندیده بودم. تپاله‌ای زرد و تازه، صاف افتاد روی کفش بابا و تگه‌هایش پاشیده شد روی شلوار سیاهش. بابا گفت: نعلت بر پدر و مادرت!» (همان: ۱۰۶).

اینها که گفته شد، مختصری از طنزپردازی ظریف آقای فرهاد حسن‌زاده در رمان هستی است که مجموع عناصر و عوامل به همراه قلم شیوا و توانای نویسنده و آشنایی اش با مخاطب نوجوان، در کنار استفاده از لهجه گرم آبادانی و جذابیت داستان، به مقبولیت این اثر نزد نوجوانان کمک کرده است. در بحث از شیوه‌ها و شگردهای طنزنویسی، این کتاب، آمیزه‌ای از طنز موقعیت و طنز عبارت است که بسیار هنرمندانه در هم آمیخته شده و روی هم، بر جنبه طنزآمیز و شیرین داستان افزوده است.

۲-۴-۲- گردان قاطرچی‌ها

ماجرا از این قرار است که در زمان جنگ برای کمک رسانی (مهمات و آذوقه) به رزمندگانی که در ارتفاعات مشغول نبرد تن به تن با دشمن هستند، از گروهی قاطر استفاده می‌شود؛ چون شرایط نزدیک و خطرناک جنگ در نواحی کوهستانی، امکان استفاده از هلی‌کوپتر را نمی‌دهد. این رمان به شکلی طنزآمیز این ماجرا را نقل و روایت می‌کند. شخصیت‌های داستان، هر کدام دارای شیطنتها و تکیه‌کلام‌ها یا ویژگی‌های خنده‌دار و جذاب هستند. در این بخش از مقاله، عوامل مؤثر در لحن طنزآمیز داستان به اختصار بررسی می‌شود:

۲-۴-۱-۲- شخصیت‌ها

یوسف، جوانی است که وظیفه ایجاد و مدیریت گردان قاطرها به او محول شده است. سیاوش، نوجوانی است که بعد از اخراج از گردانش به این گروه می‌پیوندد. حسین نجفی و اکبر خراسانی، دو نوجوان هستند که در دژبانی خدمت می‌کنند و برای فرار از مشکلات نگهداری به این گروه می‌پیوندند. علی نجفی، پسرعموی حسین است که به عنوان بهدار در جبهه خدمت می‌کند. کربلایی غفور و مش‌برزو، دو پیرمرد دوست-داشتنی‌اند که با این گروه همکاری می‌کنند. دانیال، برادر نوجوان مارال، نامزد یوسف است که برخلاف رضایتش به جبهه نزد او آمده است. کرامت، جوانی کُردی است که دلایل حیوانات است و راهنمای نگهداری از قاطرها در این گروه می‌شود. در طرح همه شخصیت‌ها (حتی شخصیت‌های فرعی)، ویژگی طنزآمیزی به کار رفته است.

۲-۴-۲- نامگذاری‌ها

گردانی که نیروهایش چند قاطر چموش هستند، به نام نیاز دارد. طنز نویسنده در انتخاب نام این گردان از جانب آقابراهیم نمایان می‌شود. نام این گردان، گردان ذوالجناح می‌شود. قاطرهای داستان هم با طنزی جالب، دارای نام می‌شوند و هر کدام با ویژگی خاص خود در روند داستان، شخصیت می‌یابند؛ مثلاً: کوسه جنوب، جامع خصوصیات خوب و بد قاطرهاست؛ گاز می‌گیرد، بد جفتک می‌زند و تازه، کله هم می‌زند. جفتک آتشین که بارها امواج بدبوی طوفنده به عقب شلیک می‌کند. گنده‌بک، قزمیت، لنگه جوراب و ... از عوامل خنده‌دار داستان‌اند.

۲-۴-۳- ماجراها و حوادث داستان

بیشترین عامل طنز در این رمان، طرح ماجراهای شیرین و خنده‌دار است. این ماجراها را می‌توان به اصلی و فرعی تقسیم کرد. ماجراهای اصلی که به هم مربوط است، حول محور قاطرها می‌چرخد. چند ماجرای فرعی هم در خلال داستان ذکر می‌شود که آنها نیز زمینه طنزآلود دارند. در این قسمت برای نمونه، چند ماجرا ذکر می‌شود:

واکنش دو قاطر به اسم سیاوش: «سیاوش به طرف دانیال هجوم برد. کرامت جلوی او را گرفت و فریاد زد: «سیاوش!». آنهایی که نزدیک بودند، چند لحظه با بهت و حیرت دهانشان باز و چشمانشان گرد شد! رخس رستم یک جفتک مرگبار انداخت که با فاصله نزدیکی از بغل سر دانیال گذشت و کوسه جنوب تلپی روی زمین ولو شد و نشست (امیریان، ۱۳۹۰: ۲۰۲).

جریان شوک برقی به یوسف در بیمارستان:

«اولین روزی که مارال بالای سر یوسف آمد و او پس از ماه‌ها چشمان معصوم و خیس او را دید، چنان دچار احساسات شد که ناگهان قلبش با شدت و حرارت زیادی شروع به کار کرد. مونیتور کوچکی که روی میز کار کنار تختش بود و اعداد و خطوط مخصوص کارکرد قلبش را نشان می‌داد، قاطی کرد و شروع کرد به بوق زدن و آژیر کشیدن ... تا یوسف خواست به خود بجنبد و بگوید سالم و قبراق است و ایست قلبی‌اش، فقط و فقط به خاطر دیدن نامزد و دخترخاله محبوبش است، سطح فلزی و برآق دو دستگیره دستگاه شوک که از روغن مخصوصی لزوج شده بود، به قفسه سینه استخوانی‌اش چسپید و هزاران ولت برق به بدن یوسف هجوم برد! یوسف با چشمان ورقلمبیده، چند بار از تخت بلند شد و دوباره محکم روی تخت افتاد» (همان: ۳۸).

۲-۴-۲-۴- اغراق

یکی از شاخصه‌های طنز، اغراق و مبالغه است که به صورت بزرگ‌نمایی یا کوچک‌شمردن مسائل مهم در آثار طنزنویسان به کار می‌رود. در کل داستان، طرح ماجراهایی که به قاطرها مربوط می‌شود، همراه با اغراق است. صحنه‌های جفتک‌پرانی و ضربه‌های سهمگین قاطرها به هر کدام از شخصیت‌ها و بیهوش شدن، مجروح شدن و گاه بستری شدنشان یا سرگین اندازی و افتادن در آن و .... هم تکرار می‌شود و هم به صورت مبالغه‌آمیزی توصیف می‌شود. نمونه‌ای دیگر از اغراق را در تعریف یوسف از کرامت می‌بینیم:

«می‌گن قاطرها رو همچین آموزش می‌ده که به وقتش بی‌سر و صدا از جلوی سنگر دشمن رد می‌شن و به وقتش با شنیدن صدای توپ و خمپاره رو زمین خیز می‌رن» (همان: ۱۷۵).

۲-۴-۲-۵- تکرار

گاهی تکرار یک امر برای تأکید بیشتر بر جنبه طنز آن است. نمونه‌ای که نویسنده عمداً آن را در اوّل و آخر یک فصل تکرار می‌کند، این است:

«یوسف شصت و هفت کیلو و چهارصد و پنجاه گرم وزن داشت که در مرحله آخر عملیات آزادسازی خرمشهر شرکت کرد. شب سوم خرداد ۱۳۶۱ بود. چند ساعت بعد، نزدیک سپیده‌دم، وقتی دو امدادگر می‌خواستند زیر آتش گلوله‌های دیوانه‌وار بعضی، یوسف را با بدن مجروح و خونی روی برانکارد بگذارند و به آمبولانس برسانند، وزن یوسف، هفتاد و دو کیلو و ششصد و ده گرم شده بود» (همان: ۲۱).

نویسنده در ضمن، با بیان دقیق کیلو و گرم وزن یوسف، بر طنز عبارت افزوده‌است.

۲-۴-۶- واژگان و عبارات طنز آمیز

برخی عبارات هم که از زبان شخصیت‌ها بیان می‌شود، آمیخته با شوخ‌طبعی است که گاه با تغییری کوچک در یک ضرب‌المثل، گاه به صورت مزه‌پرانی اشخاص در قالب عبارت یا جمله و گاه در قالب یک ماجرای شنیدنی (مثلاً ماجرای رضاشاه و قاطر که در صفحه ۲۴۹ آمده‌است) جلوه می‌کند که به برخی از آنها در مجموع داستان اشاره می‌شود:

«مورچه آتشی‌دندان گرازی، آلوچه آلوچه اشک ریختن، عتیقه سازمان ملل، جیغ بنفش کشیدن، عجب قاطر الاغیه، کلاه نداشته‌اش را قاضی کرد، کله قند تو دلش آب می‌کردند، این زلم زیمبوها کمه، حالا می‌خوای عروسش کنی؟، نه هم نیستن طفلکی‌ها؛ شتر گاو پلنگ هستن، به قاطره گفتن بابات کیه؟ روش نشد بگه الاغه؛ گفت: دایی‌ام اسبه!».

رمان *گردان قاطرچی‌ها* بیشتر بر پایه طنز موقعیت نوشته شده‌است. طنز داستان با دنبال کردن وقایع خنده‌دار و مسلسل متناسب با موضوع و مطلوب طبع خواننده شکل می‌گیرد. اگرچه از شگردهای کلامی هم در کلیت داستان استفاده شده؛ اما در کنار نقش پررنگ موقعیت‌های طنز آمیز در حاشیه قرار می‌گیرد. بدیهی است که در این دو رمان از شگردهای دیگر طنزنویسی هم استفاده شده‌است که در این مقاله سعی در بررسی موارد برجسته‌تر آنها بود.

۳- نتیجه‌گیری

ادبیات کودک و نوجوان، ادبیات دفاع مقدس و طنز، سه مقوله مجزا هستند که در داستان‌های مورد بحث با هم تلفیق شدند. طنز به کار رفته در داستان هستی، آمیزه‌ای از طنز موقعیت و طنز عبارت است. از شگردهای طنزنویسی در این داستان، می‌توان به

حوادث و ماجراهای خنده‌دار، قلب اشیا و الفاظ و تشبیهات مطایبه‌آمیز نام برد. توالی حوادث و ماجراهای آمیخته با شوخی و بذله از شیوه‌های پیشبرد رمان قاطرچی‌هاست. طنز در این رمان، بیشتر بر پایه طنز موقعیت است. عوامل مؤثر در موفقیت این دو رمان را در چند مورد زیر می‌توان خلاصه کرد:

۱- استفاده از ابزار طنز و کاربرد شگردهای طنزنویسی در سراسر داستان: نویسندگان از شیوه‌های طنزنویسی در اثر خود استفاده کردند که به برخی از آنها در پژوهش حاضر اشاره شد.

۲- بیان روان و شیرین: زبان نویسنده در هر دو داستان، ساده و روان است. بیان گرم نویسنده، مخاطب را درگیر داستان می‌کند و در وی، انگیزه پیگیری ماجرا را ایجاد می‌کند.

۳- استفاده از ادبیات کودکان: سخن‌گفتن به مقتضای حال مخاطب از فنون بلاغت است. در رمان هستی، همه چیز از دیدگاه یک دختر نوجوان (تفکر، رفتار، گفتار، آرزوها و شیپنت‌ها) روایت می‌شود. در رمان گردان قاطرچی‌ها هم، به نسبت سن شخصیت‌های داستان، از گفتار و رفتار متناسب هر کدام استفاده شده‌است.

۴- توالی ماجراهای با نمک و خنده‌دار در روند کلی داستان: توالی ماجراها و حوادث خنده‌دار و جذاب در خلال هر دو داستان از عواملی است که باعث می‌شود مخاطب تمام داستان را با احساس رضایت دنبال کند و دچار کسالت نشود.

۵- ارائه تصاویر تازه و جذاب از فرهنگ جبهه: روایت رویدادهای جالب و مفرح و بعضاً خنده‌دار از فضای جنگ برای نوجوانان که پیش‌زمینه ذهنی جدی از شرایط جنگ دارند، از دیگر عوامل مؤثر در استقبال از این آثار است.

کتابنامه

امیری خراسانی، احمد؛ صدقیان‌زاده، قاسم. (۱۳۹۱). «بررسی انتظار به عنوان عنصر پایداری» با تکیه بر شعر قیصر امین‌پور و سلمان هراتی. چاپ‌شده در نشریه ادبیات پایداری دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، س ۲، ش ۶، صص ۱-۲۵.

- امیریان، داوود. (۱۳۹۰). **گردان قاطرچی‌ها**. انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- بصیری، محمدصادق. (۱۳۸۴). «**طرح و توضیح چند سؤال درباره مبانی ادبیات پایداری**». چاپ شده در نامه پایداری. مجموعه مقالات اولین کنگره ادبیات پایداری کرمان خرداد ۱۳۸۴. به کوشش احمد امیری خراسانی. کرمان: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- بهزادی اندوهجردی، حسین. (۱۳۷۸). **طنز و طنزپردازی در ایران**. تهران: نشر صدوق.
- تاجیک، سعید. (۱۳۸۷). **جنگ دوست‌داشتنی**. تهران: سوره مهر.
- حجازی، بنفشه. (۱۳۸۵). **ادبیات کودکان و نوجوانان**. چاپ ۹. انتشارات روشنگران و مطالعات زنان.
- حسن‌زاده، فرهاد. (۱۳۸۹). **هستی**. انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- حکیمی، محمود؛ کاموس، مهدی. (۱۳۸۲). **مبانی ادبیات کودکان و نوجوانان**. ج ۲. نشر آرون.
- حلی، علی اصغر. (۱۳۶۵). **مقدمه‌ای بر طنز و شوخ‌طبعی در ایران**. چاپ ۲. تهران: مؤسسه پیک ترجمه و نشر.
- حلی، علی اصغر. (۱۳۷۷). **طنز و شوخ‌طبعی در ایران و جهان اسلام**. انتشارات بهبانی.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۵۲). **لغت‌نامه**. ج ۲۷. تهران: دانشگاه تهران، سازمان لغت‌نامه.
- سرشار (رهگذر)، محمدرضا. (۱۳۸۱). **در مسیر تندباد** (بررسی ادبیات داستانی دفاع مقدس، ویژه کودکان و نوجوانان). تهران: پیام آزادی.
- سلطانی، مجتبی. (۱۳۸۴). **پاتک تدارکاتی**. قم: نشر مجنون.
- سلیمانی، محمد. (۱۳۹۱). **اسرار و ابزار طنز نویسی**. نگارش، تدوین و ترجمه. انتشارات اندیشه.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۸۹). **ادبیات دفاع مقدس** (مباحث نظری و شناخت اجمالی گونه‌های ادبی). تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۷۶). «**ادبیات پایداری هشت سال دفاع مقدس**». چاپ شده در ماهنامه ادبیات معاصر، ش ۱۱ و ۱۲، صص ۶-۷.
- صدر، رؤیا. (۱۳۸۱). **بیست سال با طنز**. تهران: هرمس.

- صفایی، علی؛ درویشعلی پورآستانه، لیلا. (۱۳۹۱). «**بررسی شیوه‌های طنز و مطایبه در کتاب فرهنگ جبهه**». چاپ شده در نشریه ادبیات پایداری دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، س ۴، ش ۷، صص ۱۲۱-۱۳۷.
- طیبی، بابک. (۱۳۸۹). **چشم‌های خردلی** (خاطرات جانباز دفاع مقدس اسماعیل جمالی). بی‌جا: ارمغان طوبی و شاهچراغ.
- عاکف، سعید. (۱۳۸۷). **خاک‌های نرم کوشک** (خاطرات شهید عبدالحسین برونسی). تهران: ملک اعظم.
- علوی، سهیلا. (۱۳۸۲). **تأملی دیگر در ادبیات کودک و نوجوان**. تهران: یادواره کتاب.
- فرای، نورتروپ. (۱۳۶۳). **تخیل فرهیخته**. ترجمه سعید ارباب شیرانی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- فهیمی، مهدی. (۱۳۸۲). **فرهنگ جبهه و شوخ‌طبعی‌ها**. ج ۳. چاپ ۴. تهران: نشر فرهنگ گستر و انتشارات سروش.
- قیصری، عبدالرضا؛ صرفی، محمدرضا. «**طنز در کتاب جنگ دوست‌داشتنی**». چاپ شده در نشریه ادبیات پایداری دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان. س ۱، ش ۱، صص ۱۱۳-۱۲۷.
- قیصری، عبدالرضا. (۱۳۹۰). «**طنز و شوخ‌طبعی در خاطره‌نوشته‌های دفاع مقدس**». پایان‌نامه ارشد به راهنمایی دکتر عنایت‌الله شریف پور. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- محمودی، صوفیا. (۱۳۹۲). **ادبستان: فرهنگ ادبیات کودک و نوجوان**. بی‌جا: آسیم، فرهنگ نشر نو.
- هدایتی، فاطمه. (۱۳۹۰). «**بررسی بن‌مایه‌های پایداری در ادبیات داستانی کودک و نوجوان دفاع مقدس**». پایان‌نامه ارشد به راهنمایی دکتر محمدرضا صرفی.
- یزدی‌روح‌الامینی، فاطمه. (۱۳۹۲). «**بررسی داستان‌های بلند کودک و نوجوان دفاع مقدس**». پایان‌نامه ارشد به راهنمایی دکتر مهین‌دخت فرخ‌نیا.
- یوسف‌زاده، احمد. (۱۳۸۷). **لبخند در قفس** (خاطرات اسیر آزادشده ایرانی). ناشر: لشکر ۴۱ ثارالله.